

Stora Bergö

Natur

Att Stora Bergö heter Bergö är inte det minsta konstigt. Bergigare ö får man leta efter. Det finns en Lilla Bergö också, lika bergig -men något mindre. Lilla Bergö, som ligger sydväst om Stora Bergö, hör till fastigheten Älö och ingår också rent organisatoriskt i den ögrupp där Älö är huvudö. Stora Bergö är egentligen en enda stor oregelbunden stenbumling, som hårt kramats av en jättes väldiga näve och sedan kastats ut i saltsjön. Längs den södra stranden reser sig berget högt och majestätiskt ur Östersjöns vatten. De rundslipade kala klipporna skiljer barrskogen från saltsjön. Kustlinjen är uppbruten i några rejäla vikar, väl skyddade från alla håll utom från söder. Flera av dem är utmärkt naturhamnar. I norr är övergången mellan berg och hav mindre dramatisk: stränderna är inte så höga, klipporna inte så branta och inte så kala. I några vikar har gyllengul sand samlats och formar en sällsynt förbindelselänk mellan de två elementen. Öns inre delar domineras av fuktig barrskog med mycket blåbärsris i svackorna mellan höjdpartierna, som i sin tur domineras av den sedvanliga torra hållmarksskogen. I brynen förekommer en del löv.

Stora Bergö är en värdig representant för mellanskärgårdens vegetation, men har i övrigt mest karaktär av inneskärgård. Bergrunden utgörs av granit, som på flera håll går i dagen; i de höga och kala klipporna längs södra stranden, i alla de bergknallar som utgör underlaget i den torra hållmarksskogen, men framför allt i de magnifika hållarna på gårdstomten. Dessa hållar, stora som fotbollsplaner, är av inlandsisen slipade och polerade till en yta lika len som sammet. Sin storlek till trots, glider de ytterst mjukt och försiktigt ner mot mer låglänta partier av ön. De är som gjord för att torka fiskredskap på, eller använda som skrivtavla av sten eller varför inte som dansbana.

Historia

Förhistoria

Stora Bergö är förvisso en tämligen högrest ö, som under såväl brons- som järnålder varit mer än bara en kobbe i utskärgården. Inga spår av förhistoriska bosättare eller besökare är dock kända. Det finns några stenkretsar som liknar förhistoriska gravar, men de är sannolikt sentida konstruktioner. Inte heller finns något som indikerar att ön har nyttjats under medeltid. Runt om på ön finns stenkummel, omöjliga att datera, troligen lagda för att tjäna som sjömärken

Bosättning

Stora Bergö tillhör fortfarande hemmanet Hunö och har så gjort, så länge vi kan följa historien bakåt i tiden. Det är alltså den historiska utvecklingen på Hunö som styr livet på Bergö. Vi vet inte så mycket om Hunös historia och därmed än mindre om Bergös. Hunö är en ännu oskiftad och odelad ö, vilket medfört att det inga lantmäterikartor upprättats för hemmanet, således inte heller för Bergö. Inte heller finns skattdokument. 1930-talets ekonomiska karta ger oss en mycket anonym bild av ön. Inte ett enda namn på minsta lilla åkerlapp eller bergknalle. Ingenting som skulle kunna berätta något om ursprung eller händelser.

På en specialkarta över en del av Smålandskusten avmätt och utgiven 1792 finns ingen bebyggelse markerad på Stora Bergö. På en grundkarta (för ett sjökort) uppmätt 1838-40 finns däremot bebyggelse markerad på ön. Nu är sjökort inte primärt bebyggelse- och naturkartor, men ändå.

Hunö är arealmässigt en stor ö med mycket skog och under senare tid även mycket åker. Vid arvskiften på hemmanet har man uppenbarligen tillämpat en fideikomissprincip för att undvika att dela hemmanet i mindre enheter, vilket ju oftast var oundvikligt. Troligtvis har man någon gång runt sekelskiftet 1800-talen, blivit tvungen att från hemmanet Hunö avskilja en mindre brukningsenhet på Stora Bergö som en enskild gård, men inte jordregisterenhet. Detta tillvägagångssätt bevarade själva Hunö intakt. Kanske var det också ett mer effektivt sätt att dra fördel av tillgångarna på Bergö. Med tanke på avstånden lär Bergö före kolonisationen inte kunnat nyttjats till annat än slätter och/eller extensivt bete.

Bosättningen på Stora Bergö ligger på klassiskt vis uppdragen i en mjuk sluttning en bit ovanför hamnen och stranden, i en skyddande famn av berg som ger lä från mest alla håll men med fri sikt i söder. Odlingsmöjligheterna har inte varit så stora. Åkrarna låg under 1930-talet utspridda över de centrala delar av ön, där tillräckligt torra och bördiga jordlager fanns. Det finns ingen anledning att tro att åkermarken tidigare legat någon annanstans. Sammantaget blev det dock inte så stora arealer. Betesmarkerna var desto större, i princip resten av ön, men stora delar av markerna var för torra och mossbelupna för att ens tillfredsställa den mest anspråkslösa lilla kossa. Får och getter hade förstås inte lika höga anspråk. Till Stora Bergö hör endast de små kobbarna utanför den nordvästra stranden. Inom fastigheten fanns sålunda inte möjlighet till extensivt bete på lite mer avlägsna öar och skär, vilket ju annars var mycket vanligt. Kanske var fisket viktigt utöver självhushållet. Hamnförhållandena är goda, det finns hommevänliga bottnar och det är relativt nära till öppet fritt vatten.

Även Stora Bergö drabbades den nya tiden. Det traditionella skärgårdslivet med en uråldrig näringskombination av fiske och jordbruk slogs också här ut. Vid 1900-talets mitt lämnade de sista bofasta Stora Bergö.

Bebyggelsen

Bergö tycks aldrig ha hyst mer än en gård. Dagens bebyggelse utgör den sedvanliga skärgårdsgården med manhus, ladugård, några mindre uthusbyggnader samt sjöbod och båthus nere vid sjön. Det mesta uppfört runt sekelskiftet 1900 i

harmoniska proportioner och med symmetriskt uppbyggda fasader, allt prydligt rödstruket och med vita snickerier.

Sekelskiftet och de första årtiondena in på 1900-talet var en stor nybyggnadsperiod, inte minst vad gällde ladugårdar och andra ekonomibyggnader. Så till del även på Bergö. Ladugården, ser vid en första blick ut som en sedvanlig sekelskifteslänga, men visar sig vid närmre betraktande ha timrade delar där "moderna" ladugårdar inte är timrade. Enligt den muntliga traditionen skulle detta timmer ha kommit till Bergö redan under 1600-talet, som överloppsvirke från någon av storgårdarna inne på fastlandet. Enligt tillgängliga kartor fanns ingen bebyggelse på ön före 1800-talets absoluta början. Faktum är dock att partier av ladugården är äldre, men hur mycket äldre än den "moderna" delen som är från omkring 1900? Timmer var hårdvaluta i en ganska kal skärgård. Med tanke på att Hunö under lång tid legat under Lindnäs och Hunös egna närmast herrgårdskaraktär, är det synnerligen troligt att timret kommer från en gång större ladugård någon annanstans.

En bild av livet på Bergö före sekelskiftet 1900 ger också ett foto på det förra manhuset, som revs långt efter det att det nya hade byggts. På den grovkorninga reprobilden ser man en timrad tvåvåning stuga, till delar lik merparten tvåvåninga parstugor runt om i skärgården, men till delar inte alls. Det finns en helt annan stämning i detta hus, en viss burgenhet. Huset är inte panelat, man ser timmerstommen klart och tydligt. Fönstren är små och tätt spröjsade. Troligtvis är den en enkelstuga, dvs i bottenvåning rum och kök. Det är svårt, ja näst intill omöjligt att datera hus utifrån suddiga äldre foton, men med största sannolikhet är detta byggt under 1800-talets första hälft, om inte tom under 1700-talets sista decennier. Det måste inte ursprungligen vara uppfört på platsen, det kan ju också vara flyttat hit. På 1930-talets ekonomiska karta är två bostadshus markerade på tomt. Det nuvarande och i vinkel framför ytterligare ett hus, det gamla. Som gamla hus i skärgården vänder det gaveln mot sjön. Inte ens grundstenarna återstår idag.

Dagens bostadshus är som sagt uppfört 19.. och är litet och nästan uppsluppet i jämförelse med föregångaren. Enkelstuga i 1½ plan på ganska hög murad stengrund, rödstruken panel och sadeltak täckt med tegel. På långsidan mot sjö en glasveranda att njuta utsikten från.

På öns västra sida, innanför en vacker sandremsa i vattenbrynet, står en sjöbod till synes ensam och utan sammanhang. Hamnförhållandena runt om kanske inte riktigt är vad man förväntar sig. Och helt riktigt. Den ensamma sjöboden är egentligen den gamla likboden i Klintemåla. När P-platsen och hamnen i Klintemåla skulle utvidgas på 1960-talet stod likboden i vägen. Eftersom den inte nyttjades mer, skulle den rivas. Men boden demonterades och byggdes upp igen på Bergö och fick ett nytt liv som bad- och sommarbod.

Ytterligare ett exotiskt inslag på ön är det lilla arboretum som finns i trädgården. En rad för våra breddgrader sällsynta och ovanliga trädslag tycks trivas alldeles utomordentligt i Bergös mylla.

Dagsläget

Sedan mitten av 1900-talet är Bergö fritidsbostad. De traditionella näringarna är nedlagda, förutom fisket som under säsong fortfarande bedrivs till husbehov. Slänten ner mot hamnen hålls fortfarande öppen liksom de omkringliggande lövskogspartierna. De fd odlingsmarkerna inne på ön växer igen och försumpas.

Stora Bergö är ännu ej elektrifierat.

I anslutning till bostadshuset finns en stor park med exotiska träd.

Skydd och förordningar

Ingår i Misterhults naturreservat, bildat 1967.

Den sydöstra udden, från hamnen och österut, är fågelskyddsområde.

Litteratur

Kalmar läns museums arkiv

Sjöfartsverkets arkiv

Länsstyrelsens arkiv

Misterhults norra skärgårdsreservat. Disposition och skötselplan,
Skogsvårdsstyrelsen 1975